

*І. І. Мусієнко,
к. військ. н., доцент, Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки
України Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого*

ЗМІНА СТРУКТУРИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ РЕФОРМАТОРСЬКИЙ НАПРЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Досліджено реформування системи підготовки кадрів вищої освіти України. Розглянуто потреби системи підготовки фахівців у швидкозмінних умовах національного та міжнародного ринків праці. Обґрунтовано подальшу модернізацію вищої освіти у відповідності з Болонським процесом і потребами практики.

Reformation of the system of the personnel training of higher education of Ukraine is explored. The necessities of the system of preparation of specialists are considered in the швидкозмінних terms of national and international labour-markets. Subsequent modernization of higher education is grounded in accordance with the Bolonsiy process and necessities of practice.

Ключові слова: вища освіта, державне управління, модернізація, підготовка фахівців, реформування системи, ринок праці.

ВСТУП

Найважливішим елементом демократизації навчального процесу є делегування прав вузу на нижчі щаблі управління навчальним процесом, котрі визначають свободу викладача вирішувати питання змісту навчання, використання форм і методів навчання з метою досягнення оптимального ефекту. Студенти пов'язують академічні свободи передусім з правом на самостійну роботу в достатніх обсягах, з правом на вибір змісту, логіки, способу засвоєння матеріалу — через вибір предметів, викладача, лекцій, т.п. Аналіз діяльності ВНЗ вказує на те, що академічні свободи, самостійність викладачів і студентів у навчанні обмежуються методологією науки, змістом, технологією засвоєння професійного знання, рівнем готовності до навчання (як з боку студентів, так і з боку викладачів), а також можливостями (інформаційними, матеріальними, організаційними) навчального процесу, його умовами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми теорії і практики державного управління та його зв'язку з державною політикою аналізуються в роботах таких українських і російських дослідників, як Г.В. Атаманчук, В.Б. Авер'янов, В.Д. Бабкін, В.Д. Бакуменко,

В.М. Бебик, М.Ф. Головатий, С.Д. Дубенко, О.Ю. Оболенський, А.А. Дегтярьов, В.М. Князєв, А.Ф. Мельник, І.Ф. Надольний, Н.Р. Нижник, В.А. Ребкало, В.А. Скуратівський, В. Тертичка, В.В. Цветков, В.М. Шаповал та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дослідити реформування системи підготовки кадрів вищої освіти України;
— розглянути потреби системи підготовки фахівців у швидкозмінних умовах національного та міжнародного ринків праці;
— обґрунтувати подальшу модернізацію вищої освіти у відповідності з Болонським процесом і потребами практики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Особливість демократизації навчального процесу у вузах полягає і в тому, що навчальні плани обмежуються лише найнеобхіднішим набором навчальних дисциплін і пропонують значні можливості для варіації. Кожний студент має право розробляти індивідуальний план занять, користуючись списком навчальних заходів даного відділення. Рекомендації щодо структури та ведення індивідуального навчального плану студента затверджено наказом МОН Украї-

ни від 30.12.2005 № 774. Індивідуальний навчальний план студента згідно з вимогами ECTS та "Тимчасового положення про впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців", затверджений наказом Міністерства науки і освіти України від 23.01.2004 р. № 48, є робочим документом студента, що містить інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (усі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання (поточний та підсумковий контроль знань, державну атестацію випускника). В індивідуальному навчальному плані студента зазначаються нормативні навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором у межах нормативно встановлених термінів підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня та навчальні дисципліни, що вивчаються додатково. На деяких відділеннях ВНЗ студентам пропонується декілька варіантів комбінацій дисциплін, що вивчаються. Кожний студент повинен засвоїти обов'язкову навчальну програму із вибраного напрямку. У відповідності з принципом академічної свободи студенти можуть відвідувати лекції і заняття на інших відділеннях і навіть в інших вузах. Однак складати іспити вони зобов'язані лише там, де заховані.

Швидка зміна умов життя змушує шукати нові підходи до підготовки кадрів, здатних ефективно працювати в XXI столітті. Між вищою освітою і життям має бути сформована певна інформаційна система, свого роду когнітивна інфраструктура, яка забезпечуватиме трансляцію потреб виробництва в систему освіти, спонукати її до формування змісту нових ідей і знань відповідно до потреб сьогодення. Історично склалося так, що понад 40% студентів в Україні готувалися за інженерною спеціальністю. Таке співвідношення відповідало потребам народного господарства. У країнах з ринковою економікою питома вага підготовки інженерів у загальному складі студентів коливається в межах від 6,9% (в Італії) до 26,1% (в Японії). Значно більше в цих країнах готується юристів, спеціалістів з природничих наук. Десятки і сотні тисяч студентів оволодівають спеціальностями з соціальних і поведінкових наук, тоді як в Україні така підготовка фактично була відсутня. На десять спеціалістів інженерного профілю, зайнятих у народному господарстві, припадало спеціалістів нетехнічного профілю: у США — 111, ФРН — 37, Франції — 32, Україні — 15 [8, с. 22; 3, с. 129]. Таким чином, однією з передумов входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору стало забезпечення підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Нагальною потребою в системі підготовки фахівців постала їх динамічна адаптація до швидкозмінних вимог національного та міжнародного рівнів праці. Криза, що вибухнула в українській промисловості на початку 90-х років XX ст., зумовлювала прийняття, здавалося б, логічного рішення: згорнути підготовку інженерних кадрів, скоротити набір на технічні спеціальності і, скориставшись реорганізацією у класичні університети, відмовитися від технічного мінусу, щоб будь-яким шляхом увійти до освітньої ко-

н'юнктури ринку, що тільки зароджувалася. Але МОН України обрало інший шлях. У державному управлінні освітою чітко усвідомляли: криза в розвитку підприємств завершиться так само, як відповідно до об'єктивних законів завершуються будь-які кризи. Справа полягала в іншому: чи буде Україна європейською державою з могутнім технологічним потенціалом, чи такою, що розгубить інженерно-конструкторську еліту, наукові школи й ідеї, перетворившись на типову країну "третього світу", яка буде постачати у високорозвинене світове співтовариство дешеві й малокваліфіковані робочі ресурси.

Зміна структури підготовки кадрів стала важливим реформаторським напрямом стосовно вищої освіти України. Тому в країні почала формуватися диференційована за рівнем підготовки і виконуваними завданнями система вищих навчальних закладів. Вона включає (поряд з університетськими і спеціалізованими вузами академічного рівня) ВНЗ, створені на базі інженерних вузів та інших вищих професійних навчальних закладів, а також новий тип вузів — об'єднані вищі заклади [2, с. 16; 4, с. 81], які здійснюють підготовку спеціалістів різного профілю і рівня кваліфікації, з новою, більш демократичною системою навчання, можливістю переходу з одного потоку на інший. На думку керівництва вищої школи, створення диференційованої системи вищої освіти, з одного боку, дозволяє задовольнити різноманітні інтереси студентів, з іншого боку, більшою мірою відповідає потребам економіки у спеціалістах різного профілю і рівня кваліфікації. Разом з тим, реформування структури підготовки спеціалістів необхідно проводити обережно, бо зміна структури народного господарства відбуватиметься повільно, і потреба в інженерах за умов стабілізації залишається високою. Не можна нарощувати підготовку фахівців нетехнічного профілю за рахунок різкого скорочення підготовки інженерів.

Слід підкреслити, що саме сьогодні істотно зростає роль професійної, передусім інженерної освіти. Це зумовлено тим, що матеріальною основою життєдіяльності людини та суспільства була і ще протягом досить тривалого часу (а можливо, і завжди) лишатиметься сфера промислового виробництва.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, приводять до суттєвої реструктуризації багатьох галузей, зникнення одних напрямів і виникнення інших. На підприємствах України працюють 18,8% всього зайнятого населення і виробляється продукції та послуг для більше ніж 70 підгалузей промисловості. Промислове виробництво країни забезпечує понад третину загального обсягу валового внутрішнього продукту, майже 50% товарів і послуг, а також 80% експортної продукції [7, с. 4]. Ці дані свідчать, що промислові підприємства залишаються основними системоутворювальними елементами найбільш важливих сфер життєдіяльності держави, зокрема наукової та освітньої — як рушії розвитку споживачів та джерел знань, і соціальної — як умова створення робочих місць для реалізації людських можливостей та забезпечення їх засобами існування.

Промислові галузі України постійно перебувають у центрі політичного бачення Президента та Уряду України, про що свідчить Указ "Про концепцію державної промислової політики", підписаний Президентом України 12 лютого 2003 р., та Державна програма розвитку промисловості на 2004 — 2011 рр., прийнята постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1177. Ці документи передбачали прискорення розвитку промисловості шляхом системного залучення сучасних організаційних, інтелектуальних, матеріальних, інформаційних, кадрових та інших ресурсів суспільства. А головне — поставлені завдання відповідають загальносвітовій стратегії інноваційного розвитку суспільства, яке переходить від індустріальної фази свого розвитку до етапу інформаційного.

У справі підготовки кадрів слід було враховувати й те, що в Україні діє розгалужена і потужна науково-технічна система, яка включає понад 100 академічних установ, більш як 150 наукових інститутів при вищих навчальних закладах, конструкторські й технологічні установи з розвинутою інфраструктурою, спроможною задовольнити потреби інноваційного розвитку промисловості. Ця система характеризується наявністю працівників високої кваліфікації (понад 67 тис.) та системою відтворення кадрів. За таких умов вища технічна освіта значною мірою визначає довгостроковий економічний розвиток держави, виступає каталізатором розроблення та впровадження високих технологій, забезпечує науково-технологічний рівень всіх галузей економіки держави. Тому підтримка реформування вищої технічної освіти мала стати одним із пріоритетів державної політики для утвердження України як високотехнологічної держави.

Широка інформатизація, перехід до якісно нових високих технологій, енерго- і ресурсозбереження вимагали і відповідних якісних змін у системі підготовки кадрів з вищою технічною освітою [6, с. 8]. Перегляду підлягали її цілі та зміст, характер організації навчально-виховного процесу і використовувані педагогічні технології. Масштаб і відповідальний характер завдань, що постали перед реформуванням інженерної освіти, не дають змоги ефективно здійснити це реформування, не спираючись на основні положення і принципи нової філософії інженерної освіти. Щоб більш повно задовольняти попит на фахівців, Міністерство освіти та науки разом із університетами постійно працювало над вдосконаленням переліку спеціальностей. Але і тут слід чітко орієнтуватись на реальні потреби ринку праці, щоб не позбавити випусника мобільності щодо вибору місця роботи.

Успіх справи щодо зміни структурної підготовки кадрів полягав, насамперед, в нових організаційних підходах, які відповідають ринковим перетворенням, освоєнні зарубіжного досвіду [5, с. 186]. Про це свідчить досвід таких ВНЗ, як Національна гірничо-академія у Дніпропетровську, Харківський національний технічний університет (ХПІ), Київський національний політехнічний (КПІ), Національний університет "Львівська політехніка" та ряд інших ВНЗ. Вони відшукали формулу успіху розвитку освіти в умовах внутрішніх і зовнішніх глобальних трансформацій й рухаються сходами зро-

стання, а не занепаду. Ми маємо ряд визнаних університетських шкіл, наприклад, Київська, Львівська і Харківська. У нас є вищі технічні, технологічні, медичні, будівельно-архітектурні, педагогічні й інші навчальні заклади, які здійснюють кваліфіковану підготовку кадрів у своїх галузях. Досвід цих вузів без перебільшення є національним надбанням. Саме він має стати тим основним підґрунтям, від якого, власне, й буде здійснюватися подальша модернізація вищої освіти у відповідності з Болонським процесом і потребами практики.

ВИСНОВКИ

Сьогодні в МОН України добре розуміють, що випускник ВНЗ має володіти базовими компетенціями. Тому все більшого значення набуває вимога "уміння вчитися", що підвищує можливості працевлаштування, полегшує вертикальну і горизонтальну мобільність працівників на ринку праці. Є ефективні та безпечні для суспільства шляхи економії державних коштів. Один з них — інтеграція спеціальностей відповідно до класифікації видів економічної діяльності (ДК 009-96) та критеріїв: "об'єкт діяльності", "потреба в кадрах", "перспективність". Така робота в Україні ведеться. Відповідно до принципів Болонської декларації впроваджуються елементи методології розмежування освітньої та професійної атестації фахівців, зокрема впровадження кваліфікаційного сертифікату, визнаного в країнах ЄС.

Література:

1. Астахова Е. Социальная характеристика кадрового потенциала высшей школы: Украинский вариант // Инновации в образовании. — 2003. — № 1. — С. 27—28.
2. Бакіров В., Зиман З., Холін Ю. Висока якість університетської освіти — вимога часу // Вища освіта України. — 2005. — № 1. — С. 15—19.
3. Гаркуша Л. Міжнародний центр: шлях до інтерналізації вищої освіти // Гуманітарні науки. — 2003. — № 2. — С. 128—133.
4. Голубенко О. Далівський університет: кроки до інтеграції в європейський простір // Вища освіта України. — 2005. — № 4. — С. 80—83.
5. Гурч Л. Деякі аспекти впровадження європейської системи ECTS у Вищу освіту України // Освіта і управління. — 2005. — Т. 8. — № 3—4. — С. 185—189.
6. Кремінь В., Пазиніч С., Пономарьов О. Шляхи розвитку сучасної філософії інженерної освіти // Вища освіта України. — 2006. — № 1. — С. 7—12.
7. Степко М. Вища технічна освіта і наука України як фактори суспільного розвитку та інтеграції України у світове співтовариство // Вища школа. — 2004. — № 5—6. — С. 4—53.
8. Україна: інтелект нації на межі століть. — К.: Інтелект, 2000. — 516 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2010 р.